

STAREA SUFLETULUI IMEDIAT DUPĂ MOARTE, REDATĂ ÎN CÂNTĂRILE PANIHIDEI

Lect. Asoc. Dr. Marius FLORESCU
UNIVERSITATEA DE VEST – TIMIȘOARA

Viața noastră fraților este pe pământ ca o jucărie...zbor de pasăre călătoare, corabie pe mare, care nu lasă urmă... (Panihida).

ABSTRACT: In the following study, the author attempts to find out how the feeling of death is stress out in the *Panihida* book of worship, from the point of view of the death person himself. *Panihida* reveals from time to time, along the worship of funeral, some monologues of the death person, which express his feeling, from the very next moment of passing out in the afterlife. Actually he details his feeling to those who attend the funeral: how is he feeling, what is his concern of, what is his expectation etc. This is the topic of the following study, which express the moment of the passing from the death to life, so the Gospel write.

Keywords: *death, funeral, Orthodox worship, heaven, hell*

Panihida este cartea bisericească ce cuprinde slujba înmormântării și alte slujbe care se săvârșesc pentru cei răposați (pomeniri, parastase), ea constituind un extras din Molitfelnic. Aceasta grupează toate rânduielile legate de pomenirea morților¹.

De-a lungul timpului, conținutul *Panihidei* a fost îmbunătățit și completat cu indicații privitoare la rânduieli specifice Bisericii Ortodoxe Române, precum *Ridicarea Panaghiei la pomenirea de 40 de zile*, Evangheliile de la *stâlpi* și altele. Dintre acestea, *Rânduiala ridicării Panaghiei pentru cei răposați și Rânduiala ce se săvârșește pentru pomenirea morților la 3 zile, la 9 zile și la 3 săptămâni de la ziua morții* au fost descrise și adunate încă din anul 1920 de Episcopul Hușilor, Iacov Antonovici, fiind publicate în broșura cu titlul: *Rânduiala ridicării panaghiei, după cum se oficiază în Moldova*².

¹ E. Braniște, *Liturgica generală*, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002, p. 272

²Prima ediție: București, 1920; ediția a doua: Mănăstirea Cernica, 1924

În ediția din anul 1948, cu titlul *Panihida cuprinzând sfintele slujbe de înmormântare și pomenire*³, se consemnează pentru prima dată Evangheliile ce se citesc la stâlpi, care sunt de fapt cele 11 Evangheliile ale Învierii.

Panihida s-a tipărit separat de Molitfelnic în 1967, la inițiativa patriarhului Justinian Marina, cu titlul *Panihidă cuprinzând slujbele înmormântării, precum și alte slujbe ce se săvârșesc de către preot pentru cei răposați*.

Panihida apărută în 1948 se îmbogățește în ediția din 1967 prin adăugarea:

- rânduiei înmormântării preoților și diaconilor de mir (luată din Molitfelnicul 1965—1966)
- rânduiala înmormântării călugărilor (luată din Rânduielele călugăriei, tipărită în 1951),
- rânduiala binecuvântării și sfințirii crucii ce se așază la mormânt (luată din Molitfelnicul 1965—1966),
- rânduială, ce se săvârșește pentru pomenirea morților la 3 zile, la 9 zile și trei săptămâni de la ziua morții,
- ridicarea Panaghiei pentru cei răposați și
- 15 pericope evanghelice, adăugate sub titlul general «Alte Evangheliile care se pot citi ca adaus și podoabă la stâlpi, precum și în drum spre locul de veci»⁴.

La Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă a fost reeditată în anul 2016, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cartea de cult „Panihida”. Această nouă ediție o reproduce pe cea tipărită în anul 2006, la care s-au adus îmbunătățiri care privesc actualizarea limbajului, dar și completări, cum ar fi îndrumările privind înmormântarea sinucigașilor și îndrumări privind citirile de la priveghi. „Reeditarea *Panihidei* în anul 2016, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel reprezintă un act misionar și răspunde unei cerințe exprese a slujitorilor Bisericii noastre, fiind cartea de cult care înlesnește rugăciunea pentru sufletele celor răposați în dreapta credință, prin care se arată că iubirea pentru ei este mai tare

³*Panihida cuprinzând sfintele slujbe de înmormântare și pomenire*, Editura Sfintei Patriarhii, București, 1948, 121 pp.

⁴*Panihida*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1967, pp. 2-5

ca moartea”⁵, afirmă ostenitorii Editurii Institutului biblic și de misiune ortodoxă, în prefața lucrării citate.

Exceptând partea prezentării formale, *Panihidas*-ar putea spune că este cartea de cult ortodoxă pătată de cearăși ruptă pe la colțuri, care reunește slujba înmormântării și alte ierurgii pentru cei morți. Totodată, avem motive solide în a o considera și o redevabilă operă filosofică.

Lucrarea se desfășoară amănunțit pe trei registre: Dumnezeu, omul și dimensiunile promise: raiul și iadul. Cartea devine arena problemelor esențiale ale vieții, iar problema esențială a vieții este tocmai moartea. Dumnezeu din *Panihidă* este singurul Care a *zdrobit moartea și pe diavol l-a(i) surpat*⁶. Cu adâncul înțelepciunii Sale, Domnul pe toate le-a rânduit și ceea ce este de folos tuturor a dăruit. Însă omul, grăbit și cu priorități inutile, îl ignoră într-un mod impardonabil. Să fi alergat din timp după ce era adevărat, prohodirea lui s-ar fi întors în praznic, căci s-ar fi mântuit, după cum spun Părinții Bisericii. Ar fi biruit și ar fi intrat astfel în rândurile Bisericii triumfătoare, *care a aflat izvorul vieții și ușa raiului*⁷.

Panihida evocă lamentația cu privire la precaritatea condiției umane, *că nu este om care să fie viu și să nu greșească*⁸, în pofida faptului că omul este o *făptură nouă amestecată din smerenie și din mărire*⁹. Ba, mai mult, într-a doua binecuvântare a morților preotul imploră: *Aceluia, cu dinadinsul, mucenicilor, vă rugați să ne dăruiască nouă dezlegarea datoriiilor*¹⁰. Acest gen de logică străbate diagonal toate rugăciunile, omul fiind dator lui Dumnezeu pentru toate, chiar și pentru credința în El. Raiul și iadul, două realități noi, veșnice și ireversibile, în care toți cei mântuiți sau nu, au un singur numitor comun: trecerea prin moarte la viață¹¹. Moartea, ca pedeapsă pentru păcat, nu ca o stare definitivă, ci ca o poartă spre viața adevărată, căci prin moarte omul trece de la viață la mai multă viață, sau la viața cea adevărată.

⁵*Panihida*, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă, București, 2016, p. 4

⁶*Panihida*, Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 8

⁷*Idem*, p. 25

⁸*Idem*, p. 8

⁹*Idem*, cf. p. 25

¹⁰*Idem*, p. 25

¹¹Cf. Ioan 5, 24

Postulatul unei lumi mai bune se cere cu necesitate, din moment ce actualul interval este supus stricăciunii, este imperfect și ambiguu. O probează și *Sedealna* din Canon, o concentrare de vechi sensuri și adevăruri constante: *Cu adevărat, deșertăciune sunt toate și viața aceasta este umbrăși vis...*¹².

Stihirile Sfântului Ioan Damaschin propulsează *Panihida* printre cărțile cu greutate ale culturii universale. Scrise cu deosebită maturitate duhovnicească, la sfârșit de antichitate, în aceste texte s-a amestecat argintul stoicilor cu aurul patristic, dând la iveală inedite variațiuni pe aceeași temă: toate cele omenești sunt deșertăciuni, orice plăcere este dublată de grijă, frumusețea și măreția lumii acesteia își vor avea prăbușirea lor, ceea ce contează cu adevărat este sufletul care este nemuritor. Livrată de tipic glasului 8, major și optimist prin excelență, ultima stihiră este strigătul disperat al primilor oameni, cărora li s-a scurs de pe fețe aproape tot chipul lui Dumnezeu: *Ce taină este aceasta, ce s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii? Cum ne-am înjugat cu moartea?*¹³. *Panihida* depășește diviziunile genului, situându-se, într-un fel, deasupra cărților vechi de cazanie. Inamica arbitrariului, are o valoare literară involuntară, o estetică, o muzicalitate și un lirism care cresc în progresie geometrică. S-ar înșela cei care ar vedea în *Panihidă* o carte tristă. *Panihida* este o carte anticipativă, rugăciunile ei purtând în subsidiar certe proiecții optimiste, pentru că nu va lăsa Domnul pe cei care au rugători în viață¹⁴.

1. Starea sufletului imediat după moarte. Câteva mărturii ortodoxe

În legătură cu starea sufletului omului imediat după moarte, s-au referit mai mulți Sfinți Părinți și teologi ai Bisericii. Fără să fi fost ei înșiși captivi morții până la momentul în care au scris postulatele lor despre viața de după moarte, dar bazându-se pe înrăurirea Sfântului Duh și pe minuni care s-au petrecut uneori sub ochii lor, acești scriitori au detaliat chiar ce se întâmplă cu sufletul omului îndată după moartea sa.

¹²*Panihida*, ed. 2006, p. 29

¹³*Idem*, p. 37

¹⁴ O. Dărmănescu, *Recenzie la Panihidă*, <http://www.laurentiudumitru.ro/recenzie-panihida.php>, 14 iulie 2016

În unanimitate se afirmă că „sufletul continuă să trăiască și nu-și încetează existența nicio clipă. Prin multe manifestări ale morților, ni s-a dat să cunoaștem în parte ceea ce se întâmplă cu sufletul, după ce-și părăsește sufletul. Când încetează văzul ochilor săi trupești, se deschide cel al ochilor duhovnicești. După moarte, trupul este mai mult – și nu mai puțin viu – decât înainte. Sufletele morților nu numai că nu-și pierde dispozițiile – adică nădejdea, teama, bucuria, tristețea, și încep să preguste ceva din ceea ce urmează să dobândească pentru sine la Judecata de Apoi”¹⁵.

„Când s-a îndeplinit misterul morții, sufletul, despărțit de trupul său, locuiește pe pământ încă două zile și vizitează împreună cu îngerii locurile pe unde a făcut binele; el umblă împrejurul casei unde s-a despărțit de trupul său și chiar rămâne câteodată lângă sicriul unde zace trupul său. A treia zi, în timp ce trupul este înmormântat, sufletul trebuie să se urce la cer”¹⁶, se spune într-o altă lucrare dedicată vieții de după moarte.

„După moarte, vreme de trei zile sufletul rătăcește pe pământ”¹⁷, este și concluzia unui francez care a studiat mult Teologia ortodoxă și a alcătuit antologii valoroase, traduse și în limba română. Același autor a căutat și referințele scripturistice întâlnite în slujba de înmormântare din Biserica Ortodoxă¹⁸, pe care le-a inclus într-un volum generos.

Alții au alcătuit antologii inedite, cum ar fi *Sisif îl înfruntă pe Thanatos. Lupta medicului cu moartea*, care reliefează moartea sub toate aspectele ei, dar trece într-un fel în umbră ceea ce se întâmplă cu sufletul omului după moarte. Chiar și așa, elemente creștine se regăsesc, pentru că undeva se afirmă că: „sufletul omului își vede trupul din care a ieșit și chiar participă la slujba de înmormântare”¹⁹.

¹⁵S. Rose, *Sufletul după moarte*, Editura Anastasia, 1996, pp. 182-183

¹⁶ Mitrofan, *Viața repausașilor noștri și viața noastră după moarte*, Editura Anastasia, București, 2003, p. 27

¹⁷J.-C. Larchet, *Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte*, Editura Sophia, București, 2006, pp. 67-88

¹⁸ J.-C. Larchet, *Creștinul în fața bolii, suferinței și a morții*, Editura Sophia, București, 2006, pp. 217-258

¹⁹ D. Brafman, *Sisif îl înfruntă pe Thanatos. Lupta medicului cu moartea*, Editura Paideia, București, 2002, 230 pp.

În *Mitologia și teologia morții*²⁰ a cercetătorului bănățean Vasile Pistolea se arată apoi că în credința populară sufletul rămâne trei zile lângă trupul său și stă prin casa în care a locuit. De aceea, oglinzile și toate suprafețele ce pot oglindi se acoperă, pentru ca nu cumva sufletul să se sperie vazându-se gol, aluzie la goliciunea originară din grădina Edenului²¹.

O *invitație la moarte* ne propune altundeva ieromonahul Savatie Baștovoii²², subliniind că moartea este ceea ce stă între noi și Dumnezeu. Moartea este o taină, singura taină pe lume, taina iubirii, taina iubirii dintre om și Dumnezeu. De aceea creștinul nu trebuie să se teamă de moarte, ci într-un fel trebuie să și-o dorească pentru că îl va apropia mai mult de Stăpânul său. Teologhisind cu spontaneitate pe tema morții, părintele Savatie vorbește și despre luciditatea sufletului înjugat cu moartea, despre capacitatea sa de a înțelege ceea ce se petrece cu el și despre dorința sa de a se adresa celor dragi și celor care participă la înmormântarea sa.

*Moartea și viața de dincolo de mormânt*²³, este tema volumului pe care ni-l propune un părinte grec. Acesta sugerează printre altele că trebuie să purtăm de grijă trupului celui mort, nu numai pentru dragostea ce am avut pentru el, dar și pentru faptul că cel mort ne vede și are de acum puterea să mijlocească la Dumnezeu pentru noi.

2. *Panihida*, cartea sufletului (sur)prins între cele două lumi

Așadar, pe lângă faptul că *Panihida* este cartea folosită de cei rămași pentru odihna și ușurarea sufletului celui trecut de la moarte la viață, ea este și cartea prin care sufletul celui adormit, care nu mai poate comunica, dar care poate simți lucrurile aieva timpului viețuirii sale în trup, încearcă să comunice câte ceva din starea lui celor care sunt de față.

Așa de pildă, trei dintre binecuvântările înmormântării subliniază următoarele:

²⁰ V. Pistolea, *Studii și eseuri de literatură și cultură tradițională*, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2016, p. 121

²¹ *Idem*, p. 134

²² *Ce este moartea?*, Colectiv de autori, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2003, pp. 47-56

²³ D. Athanasiou, *Moartea și viața de dincolo de mormânt*, Editura Egumenița, 2015, p. 197

Ceata sfinților a aflat izvorul vieții și ușa raiului; să aflu și eu calea prin pocăință; eu sunt oaia cea pierdută; cheamă-mă Mântuitorule și mă mântuiește²⁴.

Chipul slavei Tale celei negrăite sunt, măcar deși port rănile păcatelor; miluiește-mă zidirea Ta, Stăpâne și o curățește cu îndurarea Ta; și moștenirea cea dorită dăruiește-mi, făcându-mă pe mine iarăși cetățean raiului²⁵.

Cel ce cu mâna dintru neființă m-ai zidit și cu chipul Tău cel dumnezeiesc m-ai cinstit; iar pentru călcarea poruncii iarăși m-ai întors în pământ, dintru care am fost luat; la cel după asemănare mă ridică, cu frumusețea cea dintâi iarăși împodobindu-mă²⁶.

Conștient de starea originală a omului, și am putea spune, mult mai conștient decât pe pământ, cel adormit își aduce acum aminte de locul din care a căzut și se roagă stăruitor Domnului milei, prin glasul celor de pe pământ, să îl întoarcă și pe el în raiul desfătărilor duhovnicești, acolo unde este odihna celor drepti și glasul care neîncetat cântă imnuri de slavă Preasfintei Treimi.

Aducere aminte de răscumpărarea făgăduită din vechime și împlinită prin întruparea Mântuitorului, se face și prin cântarea canonului, care spune:

Mai întâi m-ai învățat prin multe minuni și semne pe mine rătăcitul; iar mai pe urmă Însuți, umilindu-Te ca un îndurat și căutându-mă, m-ai aflat și m-ai mântuit²⁷.

Prin intermediul stihurilor, cel mort, părăsește nostalgia paradisului redobândit prin jertfa Domnului pe cruce, își dă seama că se apropie de judecata pe care noi o numim la Dogmatică *particulară* și se adresează direct și grav ascultătorilor:

Văzându-mă zăcând fără glas și fără suflare, plângeți toți pentru mine, fraților și prietenilor, rudelor și cunoscuților, căci ieri vorbeam cu voi și fără de veste mi-a venit înfricoșătorul ceas al morții. Ci veniți toți care mă iubiți și mă sărutați cu sărutarea cea mai de pe urmă, că de acum nu voi mai umbla, nici nu voi mai vorbi cu voi. Pentru că mă duc la Judecătorul, unde nu este părtinire; căci sluga și stăpânul împreună vor sta; împăratul și ostașul, bogatul și

²⁴Panihida, ed. 2016, p.

²⁵Idem, p.

²⁶Idem, p.

²⁷Idem, p. 29

săracul în aceeași cinste vor fi; și fiecare după faptele sale, sau se va preamări sau se va rușina. Ci rogu-vă pe toți și cu stăruință cer vouă, să vă rugați neîncetat lui Hristos Dumnezeu pentru mine, ca să nu fiu rânduit după păcatele mele, la locul de pedeapsă, ci să mă așeze unde este lumina vieții²⁸.

Ce pot fi la fel de înduioșătoare și pline de tragism, ca și cântările canonului din slujba înmormântării copiilor, a 6-a și a 8-a?

Dumnezeule, Dumnezeule, Care m-ai chemat, fii acum mângâiere casei mele, căci plângere mare s-a întâmplat lor, pentru că toți la mine căutau, fiind iubitul lor copil. Ci Înсуți, Cel ce Te-ai născut din pântecul Fecioarei, mângâie cele din lăuntru maicii mele și răcorește inima tatălui meu, de la care auzi: Aliluia²⁹.

Ce mă plângeți pe mine, strigă nevăzut pruncul cel adormit, care nu sunt de plâns; pentru că bucuria tuturor dreptilor s-a rânduit pruncilor, care n-au făcut lucruri vrednice de lacrimi și care cântă lui Hristos: preoți, lăudați-L, popoare, preaînălțați-L întru toți veci³⁰.

Și apoi vine textul de la Luminândă, care arată că pruncul cel adormit a aflat de acum liniște sufletului său:

Acum m-am odihnit și am aflat ușurare multă, că m-am mutat din stricăciune și m-am dus la viață: Doamne, slavă Ție³¹.

În aceeași categorie de monogurise înscriu și cuvintele pe care nevăzut le rostesc preoții adormiți, cuprinse în unele din cântările de la Înmormântarea preoților.

Așa de pildă, la sedeală se arată de către cel adormit, că:

Acum mă despart de neamul meu și alerg la Tine, Cel ce singur ești fără de păcat; în corturile dreptilor cu aleșii Tăi mă odihnește³².

Prin intermediul troparelor apoi, se adresează o rugămintă celor aflați la căpătâiul celui adormit, de către acesta însuși:

Frații mei cei iubiți, nu mă uitați pe mine când lăudați pe Domnul, ci vă aduceți aminte de dorul și de dragostea mea. Aduceți-vă aminte și de frăție, și rugați pe Dumnezeu să mă odihnească pe mine cu dreptii³³.

Căci:

²⁸Idem, p. 47

²⁹Idem, p. 56

³⁰Idem, p. 58

³¹Idem, p. 59

³²Idem, p. 69

³³Idem, p. 80

*Fără de veste a venit asupra mea moartea și m-a despărțit de ai mei; ci Hristoase, Cel ce m-ai mutat, în locuri răcoroase odihnește-mă*³⁴.

La momentul cântării Fericirilor, cel adormit îi roagă pe cei rămași să nu îl jelească prea mult, aducând aminte despre ceea ce a zis oarecând dreptul din Legea cea Veche:

*Pentru ce mă tânguieți cu jale, oamenilor; pentru ce vă tulburați în deșert, grăiește cel adormit către toți. Moartea este odihnă pentru toți, precum am auzit glasul lui Iov, care zice: moartea este odihna omului...*³⁵.

Și pentru că iarăși uitându-se își vede trupul adormit, sufletul se tulbură și încearcă să spună tuturor:

*(...): veniți la mine pământenilor și vedeți frumusețea trupului înnegrită toată...*³⁶.

Troparele de la slujba Înzmormântării preoților completează mai departe textele din *Panihidă* care arată ca printr-o oglindă starea sufletului celui adormit, de trezvie duhovnicească, de cerere de ajutor către cei rămași, mai ales către credincioșii rămași fără părintele lor duhovnicesc:

*Cu osârdie mă rog să ascultați ceea ce cu durere spun către voi, căci am făcut plângerea aceasta, că doar aș afla pe cineva spre folos; dar când veți rosti acestea, aduceți-vă aminte de mine, cel ce eram cândva cunoscut de voi; că de multe ori am intrat împreună în casa lui Dumnezeu și împreună am cântat: Aliluia!*³⁷

Sau aducându-și aminte de judecata care vine, îndemnă pe toți la rugăciune, exprimată prin cântarea Aliluia:

*Veniți toți, adunați-vă și șezând ascultați cuvânt: fraților, înfricoșător este Judecătorul înaintea Căruia toți vom sta; nu este acolo nici rob, nici slobod; nu este acolo nici mare, nici mic, ci toți ne vom înfățișa goi. Pentru aceasta bine este să cântăm neîncetat cântarea: Aliluia!*³⁸.

Sufletul, abia ieșit din trup, este rătăcitor oarecum, nu știe ce să facă, este dezorientat și are nevoie de mai multă rugăciune:

³⁴*Ibidem*

³⁵*Idem*, p. 84

³⁶*Ibidem*

³⁷*Idem*, p. 92

³⁸*Ibidem*

*Ce amare sunt cuvintele celor care mor, pe care le zic când se duc de aici: fraților, de frați mă despart, pe toți prietenii îi las și mă duc; dar încotro mă duc nu știu, sau cum va fi acolo, nu cunosc, numai Dumnezeu, Cel ce m-a chemat știe. Ci voi faceți-mi pomenire cu cântarea: Aliluia!*³⁹.

Și iarăși zbatere: ce se întâmplă dincolo, cum va trăi sufletul adormitului de acum înainte, nu cumva viața aceasta nu a fost cumva numai un vis și de fapt de abia acum începe viețuirea cea adevărată?

*Oare unde se duc acum sufletele? Oare cum petrec acum acolo? Aș dori să știu taina, dar nu este nimeni în stare să mi-o spună. Oare și ei își aduc aminte de ai lor, precum noi de dâșii? Sau poate că ei au uitat pe cei ce-i tânguiesc pe dâșii și fac cântarea: Aliluia!*⁴⁰.

Dar totuși, vremea tânguirii a trecut și vine vremea despărțirii, dar nu a despărțirii definitive, ci a celei trecătoare și ea, și doar rugăciunea va mai putea fi liantul dintre cei plecați și cei rămași, dintre o parte și cealaltă a celor două Biserici, luptătoare și triumfătoare, cum spune Dogmatica:

*Iată cum mă vedeți zăcând și mult nu voi mai sta înaintea voastră; iată limba a amuțit, iată buzele stau nemișcate. Rămâneți sănătoși, prietenilor și fiilor; mântuiți-vă fraților; mântuiți-vă cunoscuților, căci eu în calea mea merg. Ci faceți pomenire de mine cu cântarea: Aliluia!*⁴¹.

Înainte de despărțire, preotul adormit mai atrage o dată atenția celor rămași și mai ales fiilor duhovnicești, cu privire la efemeritatea lucrurilor văzute și zice:

*De ce te tulburi în deșert omule? Încă un ceas și toate trec. În iad nu este pocăință, nu este acolo nici un fel de odihnă; acolo-i viermele cel neadormit; acolo totul este întuneric și beznă; acolo am să fiu și eu osândit, căci nu m-am nevoit nicidecum ca să zic adesea cântarea: Aliluia!*⁴².

Căci:

A venit asupra-mi moartea ca un fur; a venit stricătorul și m-a surpat; a venit și ca și cum n-aș fi fost m-a arătat; a venit și pământ

³⁹*Ibidem*

⁴⁰*Ibidem*

⁴¹*Idem*, p. 93

⁴²*Ibidem*

fiind eu, ca și cum n-aș fi fost, zac; cu adevărat vis, cu adevărat nălucire suntem noi muritorii...⁴³.

Rugăciunea este, cu certitudine, calea cea mai scurtă și mai sigură de a străbate dimensiunile vieții și ale morții și de a-i aducepe oameni aproape unii de alții:

Vă aduc aminte vouă, fraților, fiilor și prietenilor, să nu mă uitați când vă rugați către Domnul; vă rog și iar vă rog și vă poftesc: țineți minte acestea și tânguivi-mă ziua și noaptea. Ca Iov către prietenii lui zic și eu către voi: ședeți iarăși să zicem: Aliluia!⁴⁴.

Și iarăși, stăruind:

Frații mei cei sufletești și împreună nevoitori nu mă uitați pe mine când vă rugați către Domnul; ci văzând groapa mea, aduceți-vă aminte de dragostea mea, și rugați pe Hristos ca să așeze sufletul meu cu dreptii.⁴⁵

Sufletului celui adormit îi vin gânduri de teamă, de nefamiliaritate cu dimensiunea existențială nouă, cu neîncredere în drumul până la Dreptul Judecător, dar și cu gândul la răspunsul care va trebui dat acolo:

Cumplită este calea pe care mă duc și pe care niciodată n-am mai umblat; și locul acela îmi este necunoscut, unde nimeni nicidecum nu mă cunoaște; înfricoșător lucru este să vezi pe cei ce ne conduc, dar și mai înfricoșător este să vezi pe Cel ce m-a chemat, Stăpânul vieții și al morții, Care ne cheamă pe noi acolo, când voiește: Aliluia!⁴⁶.

Fiii duhovnicești și toți cei rămași au datoria de a ruga pe Stăpânul tuturor pentru părintele lor duhovnicesc și de a lua aminte pururea la deșertăciunea acestui veac:

Mântuiește-te viață deșartă, mântuiți-vă toți, prieteni, rude și fii; iată eu merg acum pe o cale, unde n-am călătorit niciodată; ci aducându-vă aminte de dragostea mea cea către voi, veniți, întovărășiți-mă și dați gropii acest lut al meu, iar pe Hristos, Care va judeca smeritul meu suflet, cu lacrimi rugați-L să mă izbăvească de focul cel nestins⁴⁷.

⁴³Idem, p. 105

⁴⁴Idem, p. 94

⁴⁵Idem, p. 133

⁴⁶Ibidem

⁴⁷Idem, pp. 102-103

Și ca un ultim cuvânt, sufletul celui adormit descrie cu amănunțime starea în care a ajuns trupul său și vine la final cu cea mai mare dovadă de credință și de nădejde în fața unei astfel de priveliști atât de întristătoare: dragostea cea adevărată niciodată nu moare, căci Dumnezeu este dragoste...

Iată zac, iubiiții mei frați, în mijlocul tuturor, amuțit și fără glas; gura a tăcut, limba a încetat și buzele s-au lipit; mâinile și picioarele s-au legat, chipul s-a schimbat, ochii s-au stins și nu văd pe cei ce plâng; auzul nu primește strigarea celor ce se tânguiesc, nările nu simt mireasma tămâiei; dar dragostea cea adevărată niciodată nu moare; pentru aceasta vă rog pe toți cunoscuții și prietenii mei, faceți pomenire pentru mine, ca în ziua judecării să aflu milă la judecata cea înfricoșătoare⁴⁸.

Și se încheie Însmormântarea călugărilor cu Luminânda care spune astfel:

Am părăsit rudenii mele și am lăsat cealaltă viață a mea și la Tine am scăpat, Doamne, mântuiește-mă⁴⁹.

Singura nădejde a celui adormit nu mai poate fi decât la Dumnezeu, Care este ziditorul și împlinitorul tuturor, plinirea desăvârșită a celeilalte vieți a celui adormit.

În loc de concluzii

Sufletul celui adormit de curând, care rătăcește încă prin lume, este conștient de ceea ce i s-a întâmplat, a ajuns la o vedere duhovnicească înaltă și clară. În starea în care se află, el caută să se adreseze celor rămași, dar aceștia nu îl pot vedea și nici auzi. În ceea ce vrea el să spună lor se disting două direcții: neliniștea provocată de această nouă stare pe care a dobândit-o și dorința de a atrage atenția celor rămași cu privire la deșertăciunea lucrurilor din viața aceasta și la grăbita clipă care ruinează frumusețea trupului. Sufletul însă, în noua dimensiune duhovnicească în care se află, își dorește cu ardoare să dea răspuns bun Înfricoșătorului Judecător și să dobândească raiul desfătărilor duhovnicești, fiind pomenit mereu în rugăciune de cei care își vor aduce aminte de el.

⁴⁸Idem, p. 103

⁴⁹Idem, p. 132